

Форми інтерактивного навчання на уроках української літератури

Розбудова державності в Україні зумовила нові підходи до розвитку освіти. Сьогодні в освіті України спостерігається 2 тенденції.

1. Удосконалення традиційних методик.

2. Пошук і розробка нових, більш ефективних альтернативних технологій.

Як результат з'являється численна кількість інноваційних проєктів, над якими, перш ніж увести їх до шкільної практики, потрібно здійснити педагогічну експертизу, тобто перевірити на доцільність, результативність і відповідність меті сучасної освіти.

Враховуючи той факт, що останнім часом в освіті сталися певні зміни, зумовлені реформуванням загальноосвітньої школи, яка стала на шлях вдосконалення, кожен словесник повинен знати, які сучасні навчальні технології ефективно застосовувати саме на уроках української літератури. У зв'язку з цим підтримка інноваційних освітніх проєктів, розповсюдження нововведень, забезпечення доступу до них вчителів-словесників, здійснення діагностики інноваційних ідей є досить актуальними проблемами сьогодення і мають суттєвий вплив на підвищення ефективності та якості навчального процесу.

На нашу думку, для створення сприятливих умов розвитку освіти учителю необхідно відійти від авторитаризму й за основу своєї діяльності взяти методіку інтерактивного навчання, що в перекладі з англійської означає "взаємно діяти" (від "interact" – "inter" – взаємний, "act" – діяти) [1, с. 6], адже **інтерактивне навчання** – "це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, що має за мету створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність" [1, с. 6].

"Інтерактив виключає домінування як одного виступаючого, так і однієї думки над іншою" [5, с. 4]. Саме цей аспект інтерактивного навчання у зв'язку з орієнтацією сучасної літературної освіти на діалогізм як принцип розуміння художнього тексту, на діалог двох суб'єктів навчального процесу – учня і вчителя, роблять інтерактивну технологію особливо привабливою для вчителя української літератури. Адже за традиційною "суб'єкт-об'єктною" системою навчання позиція вчителя вважається єдино правильною, а для уроків української літератури характерний дискусійний характер, позиція як

учителя, так і учня може бути переконливо обґрунтованою, і мати єдину точку зору досить часто просто неможливо. *Наприклад*, стосовно правильності ракурсу трактування життєвого вибору поета (*В.Стус як борець за свободу слова; П.Тичина як автор слова за вказівкою влади*), щодо персонажа твору (*Чіпка – "правдошукач" чи "пропаща сила" за романом Панаса Мирного "Хіба ревуть воли, як ясла повні?.."*). Роль учителя на такому уроці зводиться до наставника, який лише спрямовує думки учнів у правильне русло, а не нав'язує власні. Інтерактивний урок передбачає саме такі відносини учителя і учня.

На відміну від традиційних методик, інтерактивні навчальні технології не призначені для певних навчальних завдань, а самою своєю структурою моделюють кінцевий результат.

Інтерактивне навчання є сукупністю технологій, які "обслуговують" певні форми організації діяльності учнів на уроці. У сучасній педагогіці виділяють такі:

1. Парну (робота учнів з педагогом чи однолітком один на один).
2. Фронтальну (учитель навчає одночасно групу учнів або весь клас).
3. Групову або кооперативну (всі учні активно навчають один одного).
4. Індивідуальну (самостійну) роботу учня.

Дослідники О.Пометун і Л.Пироженко груповою формою називають фронтальну, а групову – кооперативною.

Відповідно до загальної класифікації на уроках української літератури інтерактивне навчання використовують у разі застосування фронтальної й кооперативної форм організації навчальної діяльності учнів (інтерактивні технології передбачають саме ці дві форми). Кожна з них має свої особливості, на які необхідно зважати при визначенні способів організації засвоєння учнями знань.

Розглянемо характеристику групової і кооперативної форми організації діяльності учнів на уроці української літератури за класифікацією О.Пометуна та Л.Пироженка [5, с. 13].

Фронтальна форма організації навчальної діяльності відзначається тим, що кількість слухачів завжди перебільшує кількість тих, хто говорить, адже передбачає навчання однією людиною (здебільшого вчителем або заздалегідь підготовленим учнем) групи учнів або цілого класу. За такої організації навчальної діяльності учнів на уроках української літератури усі учні постійно працюють разом чи індивідуально над одним завданням із подальшим контролем

результатів, і вона може бути використана, *наприклад*, на уроці з елементами виразного читання поезії: учневі дається завдання самостійно опрацювати тему "*Засоби виразного читання*", підготувати для зразка виразне читання поезії на вибір, пояснити тему однокласникам на уроці, дати рекомендації, як краще засвоїти цей матеріал; на уроках позакласного читання – підготовлений учень ділиться враженнями від твору, спираючись на текст, ставить проблемні запитання, на які учні відповідають в кінці уроку; після ознайомлення з новим твором: учням ставиться завдання самостійно підготувати питання до твору і за ними провести бесіду з однокласниками.

Кооперативна форма навчальної діяльності учнів – "це найскладніша, специфічна форма організації навчальної діяльності учнів, яка принципово відрізняється від решти" [5, с. 14]. Це навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою. На уроці української літератури дану форму організації навчального процесу розглянемо на прикладі теми "*Образи роману О.Гончара "Собор"*", використавши її на етапі узагальнення у формі "суду" над Володькою Лободою. Клас розбивається на групи: обвинувачений (група готується до обвинувачень і можливих варіантів виправдання); прокурор (подає звинувачення – негативні риси персонажа); адвокат (намагається виправдати обвинуваченого, переконати у правильності рішення або відсутності іншого вибору, подаючи аргументи, які характеризують образ із позитивного боку); суддя (на нашу думку, бажано, щоб цю роль виконував учитель і скеровував думки і позиції учнів у правильне русло). Після підготовки кожна група висуває на роль судді, адвоката і прокурора одного учасника, а решта доповнюють або допомагають з дозволу "судді". За такої організації навчання вчитель керує роботою кожного учня опосередковано, через завдання, якими спрямовує діяльність усіх груп. Таке навчання відкриває можливості співпраці ровесників, дозволяє реалізувати природне прагнення людини до спілкування, сприяє ефективному засвоєнню знань та формуванню вмінь відстоювати свою думку, розвиває критичне мислення. Така модель легко поєднується з традиційними формами і методами і може застосовуватися на різних етапах навчання.

Зазначимо декілька суттєвих елементів співробітництва на уроці.

1. Позитивна взаємодія.

Коли позитивна взаємозалежність вибудована міцно, для всіх стає абсолютно зрозуміло, що зусилля кожного члена групи потрібні і незамінні для успіху всієї групи, кожен учасник вносить унікальний

вклад у спільні зусилля групи завдяки своїм можливостям та ролі у виконанні завдання. *Наприклад*, під час вивчення творчості *Остапа Вишні* всі учні отримали домашнє завдання: дібрати з творів письменника приклади засобів гумористичного відображення дійсності. На уроці клас ділиться на групи, і кожен учасник по черзі повинен зачитувати власний приклад. Якщо хоча б у одного члена групи закінчуються приклади – група вибуває з гри і отримує відповідну кількість балів.

2. Особистісна взаємодія.

Даний елемент взаємодії стимулює діяльність учнів, причому важливо, щоб вони, працюючи, сиділи обличчям один до одного. Діти повинні займатися реальною діяльністю, у якій кожен працює на всіх, спільно використовуючи всі можливості, допомагаючи один одному, підтримуючи, заохочуючи і радіючи з досягнень товаришів. *Наприклад*, після закінчення вивчення творчості письменника групам можна дати таке завдання: перелічити збірки класика літератури (наприклад *І.Франка*, *Л.Костенко*), відомі твори (*Панас Мирний*, *О.Кобилянська*), прізвиська Чіпки (за романом *Панаса Мирного* "*Хіба ревуть воли, як ясла повні?..*") та ін. Такі завдання потребують конкретних знань, тому успіх групи повністю залежить від її учасників.

3. Індивідуальна і групова підзвітність.

Два різні рівні підзвітності неодмінно повинні бути включені в уроки літератури, базовані на кооперативному навчанні. Група має відповідати за досягнення своїх цілей, і кожен несе відповідальність за свою частину роботи. Індивідуальна підзвітність існує, коли оцінюється діяльність кожної особи, щоб визначити, хто під час навчання потребує більше допомоги, підтримки і схвалення. Адже ціль кооперативного навчання в навчальних групах полягає в тому, щоб кожен член групи зміцнився, реалізувався як повноправна особистість заради індивідуальної компетентності. *Наприклад*, під час вивчення теми "*Почуття роду, образ матері у творах Б.Антоненка-Давидовича* "*Слово матері*", *Є.Гуцала* "*Хто ти?*", *А.Гая* "*Блаженна Марія*" учні об'єднуються у групи по 4 учасники і кожен отримує індивідуальне завдання. Підсумувавши результати роботи кожного учасника, група повинна підготувати доповідь.

Наприклад, 1 група – *Б.Антоненко-Давидович* "*Слово матері*".

1. Охарактеризуйте ідеали сімейного виховання.
2. Морально-етичні чесноти батьків і роль материнського заповіту в долі сина?

2 група – *А.Гай* "*Блаженна Марія*".

1. Чи заслуговувала Марія на самотність, на яку була приречена на схилі літ?

2. Марія блаженна, бо близько до Бога чи несповна розуму?

3 група – *Є. Гуцало "Хто ти?"*.

1. Прокоментуйте цитату: "Хіба так буває – дві Галі?"

2. Характеристика героїні крізь призму інтер'єру житла?

4. Розвиток навичок міжособистісного спілкування і спілкування в невеликих групах.

Цей елемент є необхідним для ефективної співпраці на уроках літератури, тому соціальні вміння спілкування слід розвивати так само цілеспрямовано й ретельно, як і академічні навички. Потрібно створити таку атмосферу, щоб кожен учень мав можливість висловити свою думку, і вона ні в якому разі не повинна бути різко оскаржена чи проігнорована. *Наприклад*, якщо один учень погоджується з вибором героя твору *М. Хвильового "Я (Романтика)"*, а інший – ні, але при цьому необхідно обґрунтувати поляризовані позиції.

5. Опрацювання даних про роботу групи.

Воно відбувається, коли члени групи обговорюють, наскільки успішно вони досягли своїх цілей, і підтримують ефективні робочі стосунки.

Отже, кооперативне навчання на уроках літератури сприяє активному засвоєнню матеріалу. Спільні дії в малих групах, обговорення матеріалу з іншими, навчання один одного дають можливість краще зрозуміти, опанувати матеріал, врахувати різні аспекти проблеми.

За допомогою розглянутих інтерактивних форм організації навчання формуються вміння приймати рішення, колективно вирішувати проблему, бажання виконувати творчі завдання, розширювати спілкування з іншими людьми. Організація такого навчання дає змогу створити ситуації пошуку, сумніву, успіху, протиріччя, переконання, співпереживання, задоволення чи смутку, аналізу та самооцінки своїх дій.

Таким чином, нами з'ясовано, що реалізація форм інтерактивного навчання на уроках української літератури дає позитивні результати в контексті підготовки випускників загальноосвітніх навчальних закладів до життя в сучасних соціально-економічних умовах, забезпечує новий якісний рівень застосування набутих літературних знань щодо формування і розвитку їх творчих індивідуальностей, тобто допомагає вчителям-словесникам швидко й ефективно реалізувати як навчальну, так і розвивальну мету.

Література

1. Андрєєва В.М. Методичний банк. Інновації на уроках // Управління школою. – 2004. – №3. – С. 1–8.

2. Буркова Л. Класифікація педагогічних інновацій – перший етап науково-педагогічної експертизи // Директор школи. – 2002. – №35, вересень. – С. 1–6, 8–9.
3. Годкевич Н. Інтерактивні технології // Завуч. – 2004. – №6. – С. 9–12.
4. Гулінська О. Інтерактивне навчання // Сільська школа України. – 2004. – №27, вересень – С. 15–19.
5. Інтерактивні технології навчання // Хімія. Біологія. Бібліотека. – 2004. – №8. – С. 4–25.
6. Крамаренко С. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів // Відкритий урок. – 2002. – №5–6. – С. 7–10.

В.Г.Кучерявець

**До питання про технологію самотворення себе
як особистості (на матеріалі книги-самопрезентації
І.А.Зязюна "Педагогіка добра: ідеали і реалії")**

Головний стратегічний напрям розвитку світової та вітчизняної системи освіти лежить у площині вирішення проблем становлення особистості учнів та вчителів, технологізації цього процесу.

Саме поняття "технологія" означає знання про майстерність. Двадцять років тому технологічний підхід практично не використовувався у вітчизняній практиці, хоча думки про технологізацію освіти висловив ще Я.А.Коменський. У Росії поняття "педагогічні технології" згадувалося у 20-х роках ХХ століття у працях з педології (В.Бехтерев, І.Павлов, С.Шацький, А.Ухтомський), у подальшому сутність його досліджували російські й вітчизняні науковці, зокрема В.Безпалько, Т.Ільїна, М.Кларін, І.Лернер, А.Макаренко, Т.Назарова, Г.Селевко, В.Сухомлинський та ін. Останнє десятиліття ознаменоване як активним вивченням конкретних напрямків технологізації освіти, а саме технологій жіночої освіти й виховання, співробітництва учителя та сім'ї, Інтернет-технологій як фактора підвищення кваліфікації вчителя, індивідуалізованого навчання, роботи з агресивною дитиною та ін. (Г.Лактіонова, С.Алексієнко, Л.Липова, В.Набока, Р.Охрімчук...), так і появою навчально-методичних посібників, в яких ґрунтовно розглядаються концептуальні положення технологічного підходу в освіті, теоретичні основи розробки сучасних педагогічних технологій (І.Дичківська, Г.Дем'янюк, В.Кушнір, І.Первушевська, О.Пехота, А.Підласий, І.Підласий та ін.).